

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره ابتدایی

Consideration of Information Literacy in 'Let's Read' and 'Let's Write' Coursebooks of Elementary School

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۰۸/۰۳؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۰/۱۱/۴

N. Lotfi Maher
F. Dortaj (Ph.D)

ناهید لطفی ماهر^۱

فریبرز درتاج^۲

Abstract: This research was based on a descriptive design by which using content analysis the elements of information literacy were studied. For this purpose, initially a list of the standards of information literacy in the USA, Australia, England, and New Zealand was prepared and the common features were extracted. At the next stage, the extracted pattern was adapted to the socio-cultural conditions of Iran as well as the children's age and language development stage. Finally, a list containing eight elements and forty five indices was prepared. The study showed that in general, information literacy in none of the books was explicitly referred to and the method of content organization was not based on the concept of information literacy, although the Let's Read coursebook was richer in terms of frequency and diversity of elements under study. The study also showed that in both books, legal, economic and ethical issues, was not considered at all.

Key words: Information Literacy, Textbooks, Content Analysis, Elementary School.

چکیده: در این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوا مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی دو درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره ابتدایی بررسی شده است. ابتدا سیاهه‌ای با توجه به استانداردهای سواد اطلاعاتی کشورهای امریکا، استرالیا، انگلیس، نیوزلند تهیه شد. بعد نقاط مشترک آن‌ها استخراج گردید و سپس الگوی به دست آمده با شرایط فرهنگی و اجتماعی کشور و شرایط سنی و رشد زبان کودکان تطبیق داده شد و در نهایت سیاهه‌ای با هشت مؤلفه و چهل و پنج نشانگر تدوین گردید. نتایج نشان می‌دهد که به مفهوم سواد اطلاعاتی به طور صریح در هیچ‌کدام از درسنامه‌ها اشاره نشده و سازمان‌دهی محتوای کتاب‌ها بر این اساس صورت نگرفته است. با وجود این، در درسنامه‌های بخوانیم فراوانی و تنوع توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی بیشتر بوده ولی در هر دو درسنامه به مؤلفه‌ی مسایل حقوقی و اخلاقی و اقتصادی استفاده از اطلاعات، هیچ‌گونه توجهی نشده است.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، درسنامه، دوره ابتدایی، تحلیل محتوا.

در زمانی که ما بیش از پیش توسط اطلاعات بمباران می‌شویم، زمانی که هر کاربر اینترنت می‌تواند حقایق را مغشوش کند و اطلاعات نادرست، شایعات و عقاید را در جهان منتشر کند. نیاز به سواد اطلاعاتی بیش از هر زمان دیگری اهمیت دارد (سرویس خبرهای آمریکای فدرال^۱ ۲۰۰۹). عصر ما عصر اطلاعات است. در این عصر دیگر سواد به معنای خواندن و نوشتن نیست. بلکه کسب دانش کافی در بازیابی و انتخاب مدارک مناسب و اخذ اطلاعات درست و یا به عبارت دیگر اطلاعات ناب از اهمیت شایانی برخوردار است. امروزه اعتقاد بر این است که ناتوانی در کسب اطلاعات مطلوب برابر با بی‌سوادی است. این جا است که نوع دیگری از سواد با عنوان *سواد اطلاعاتی* مطرح می‌شود که مانند هر نوع سواد دیگری از قبیل سواد خواندن و نوشتن و سواد رایانه‌ای نیاز به کسب مهارت دارد. یک با سواد اطلاعاتی کسی است که می‌تواند به راحتی از عهده‌ی برطرف کردن نیاز اطلاعاتی خود برآید (ای. س. ار. ال، ۲۰۰۹). بروس^۳ (۲۰۰۶) سواد اطلاعاتی را توان کارکرد مؤثر افراد در یک جامعه‌ی اطلاعاتی تعریف می‌کند و این تعریف تفکر انتقادی، آگاهی از اخلاق شخصی و حرفه‌ای، تعامل با متخصصان اطلاعات و استفاده‌ی مؤثر از این اطلاعات در حل مسائل و تصمیم‌گیری در پژوهش را نیز در بر می‌گیرد. بروس هفت جنبه‌ی مشخص از سواد اطلاعاتی را بیان می‌کند. این هفت مرحله عبارتند از:

- استفاده از فن‌آوری اطلاعات
- یافتن اطلاعات
- اجرای فرایند؛ برای مثال تشخیص نیاز اطلاعاتی و استفاده از اطلاعات در دسترس جهت برطرف کردن آن نیاز
- کنترل اطلاعات
- به وجود آوردن مبنای دانش شخصی
- کار با دانش و اطلاعات و استفاده از اطلاعات شخصی در کشف دیدگاه‌های تازه و نو
- استفاده عاقلانه از اطلاعات به نحوی که دیگران نیز قادر به استفاده از آن باشند.

-
1. US Fed News Service
  2. Association of College & Research Libraries (A.C.R.L)
  3. Brouce

جدای از مهارت‌ها و قابلیت‌های مورد نیاز در رابطه با سواد اطلاعاتی هر شخص خود دارای روش‌ها، فنون و توانایی‌های فردی مختلفی است که منجر به انتخاب سیاست‌های خاصی هنگام جست و جوی اطلاعات می‌شود. اما به طور کلی از یک فرد دارای سواد اطلاعاتی انتظار می‌رود که:

- (الف) تشخیص دهد اطلاعات صحیح و کامل (اطلاعات متنی، عددی و یا گرافیکی) مبنای تصمیم‌گیری هوشمندانه است. به بیان دیگر، این افراد دارای ارزش‌هایی هستند که استفاده از اطلاعات را بهبود می‌بخشند و توانایی تحقق بخشیدن به فرایندهای اطلاعاتی را دارند.
- (ب) دقیقاً مشخص کند چه مسأله یا چه وجهی از مسأله باید حل شود. این موضوع مستلزم داشتن مهارت‌هایی مانند مهارت سیال‌سازی ذهن و مهارت تطابق مفهومی است که فرد را قادر می‌سازد تا مسأله‌ی مورد نظر را در زمینه‌ی مفهومی یک دانش مشخص قرار دهد.
- (پ) بتواند مشخص و تعریف کند که چه اطلاعاتی برای یک وظیفه‌ی خاص از نقطه نظر نوع منابع، نوع رسانه و میزان جامعیت اطلاعات مورد نیاز است
- (ت) بتواند پرسش‌هایی را بر اساس نیازهای اطلاعاتی تنظیم نماید. این پرسش‌ها به تعریف محتوای منابع مورد نیاز کمک می‌کند.
- (ث) بتواند منابع اطلاعاتی مرتبط و با ارزش دست اول، دست دوم و سوم را شناسایی کند. این موضوع به معنی تسلط بر دانش مربوط به دنیای اطلاعات است که شامل نشریات، کتاب‌ها، انسان‌ها، سازمان‌ها، گروه‌های خبری الکترونیکی و... است.
- (ج) سیاست‌های موفق کاوش را هم در حوزه‌ی اطلاعات چاپی و هم در حوزه‌ی اطلاعات الکترونیک برای شناسایی منابع اطلاعات طراحی نماید.
- (چ) اطلاعات و داده‌ها را با استفاده از روش تجربی و یا منابع اطلاعاتی گردآوری نماید. در این مورد استفاده از شناسایی روش پژوهش مناسب مانند نمونه‌گیری و نیز استفاده از روش‌های تجربی خوب مانند یادداشت برداری آزمایشگاهی نیز ممکن است ضروری باشد. بهره‌گیری از فن‌آوری اطلاعات مانند اینترنت و موتورهای کاوش شبکه‌ی وب و یا فهرست‌های همگانی در دسترس نیز ضروری به نظر می‌رسد.
- (ح) اطلاعات را سازماندهی و ذخیره نماید. این موضوع مستلزم استفاده از فن‌آوری اطلاعات برای ایجاد و توسعه‌ی پایگاه‌های اطلاعاتی است.

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

خ) اعتبار اطلاعات گردآوری شده را تفسیر، تحلیل، تلفیق، ارزیابی و مورد نقد و پرسش قرار دهد. این موضوع مستلزم درک نیاز به ارزیابی و یکپارچه‌سازی قبل از پذیرش و اقتباس اطلاعات است.

د) بینش‌ها، داورها، و آینده‌نگری‌های خود را توسعه دهد. این موضوع مستلزم استنباط و به کارگیری یافته‌ها در موقعیت‌های متفاوت و محتمل آینده است.

ذ) از ابزارها و روش‌های مؤثر و مناسب برای ارائه و تجسم داده‌ها و یافته‌ها استفاده کند. (ر) به منظور چاپ و نشر نتایج و گزارش‌ها، فنون و سیاست‌هایی را اتخاذ نماید. این موضوع مستلزم شناخت مجراهای چاپ و نشر در آن حوزه‌ی موضوعی و نیز توانایی توزیع نشر اطلاعات با استفاده از شکل‌های الکترونیکی است.

ز) سیاست‌های اطلاعات شناختی^۱ و رفتاری^۲ را بر حسب موقعیت‌ها و شرایط متفاوت تنظیم و تعدیل نماید (پریخ، ۱۳۸۶).

مهارت‌های سواد اطلاعاتی مهارت‌هایی قابل انتقال می‌باشند و به همین خاطر افرادی که دارای این مهارت‌ها هستند می‌توانند کارهای دلخواه خود را انجام دهند، در جامعه پیشرفت کنند و به سطح مطلوب‌تری از زندگی دست یابند و از نظر اقتصادی نیز مستقل باشند (هایدن^۳، ۲۰۰۹، ص ۲۴). آموزش سواد اطلاعاتی در وهله‌ی اول شامل دریافت اطلاعات پایه شامل خواندن و نوشتن و انجام محاسبات است. سپس افراد این اطلاعات را بسط و گسترش داده، برای تعامل با افراد دیگر و زندگی در جامعه آماده می‌شوند. در این میان آموزش و پرورش به عنوان بزرگ‌ترین و جامع‌ترین نظام آموزش و تربیت افراد همواره در صدد بوده آن‌ها را به مهارت‌های لازم برای زندگی اجتماعی آماده سازد.

آموزش می‌تواند هم از طریق نظام آموزش رسمی و هم به صورت غیر رسمی کسب شود. اگر چه برای تحقق یادگیری تمام عمر افراد نیازمند دستیابی به اطلاعات به هر دو صورت هستند. هنوز هم نظام آموزش و پرورش نقش مهمی در انتقال مهارت‌های پایه که زیر بنای دانش اطلاعاتی است، ایفا می‌کند.

1. Cognitive
2. Behavioural
3. Hayden

در اکثر نظام‌های آموزشی جهان به ویژه در نظام‌های آموزشی کشورهای توسعه‌نیافته کتاب درسی یکی از مهم‌ترین منابع و مراجع یادگیری است. از نظر برنامه‌ریزان کتب‌درسی هدف کلی آموزش در سطح ملی انتقال مجموعه‌ای از اطلاعات مجرد، پراکنده و صرفاً علمی به ذهن دانش‌آموزان نیست. بلکه هدف فراهم کردن شرایطی است که یادگیرنده قابلیت و توانایی آن را پیدا کند که در تمام عمر به کسب سواد علمی مورد نیاز خود بپردازد. که این مسأله امروزه به آموزش مادام‌العمر مشهور است (سازمان پژوهش و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۸۱). آموزش مادام‌العمر از همان اوایل کودکی به افراد آموخته می‌شود تا آن‌ها در دوران بزرگسالی به مهارت‌های لازم تجهیز شده و آماده‌ی به کارگیری این مهارت‌ها باشند.

از آن‌جا که تبلور و بروز هر مهارتی از طریق بیان کتبی یا شفاهی است. زبان؛ خواه زبان گفتاری، خواه زبان نوشتاری؛ به عنوان عنصر مسلّم و مسلط نقش مهمی در کسب، ذخیره‌سازی، ارزشیابی و انتقال مهارت‌ها بر عهده دارد و توجه به برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی ضروری به نظر می‌رسد.

از دیدگاه بیشتر آموزشگران یادگیری عنصری ضروری برای تغییر و تحول شمرده می‌شود. به طور کلی یادگیری تغییری به نسبت پایدار در رفتار است که از طریق تجربه و آموزش به وجود می‌آید (سیف، ۱۳۸۸). این تغییر به راحتی قابل مشاهده نیست بلکه در بسیاری موارد از تغییر در رفتار استنباط می‌شود. به عبارت دیگر تأثیر یادگیری را می‌توان در طرز بیان، نگرش، تفکر، مهارت‌های ذهنی و فیزیکی فرد تشخیص داد. به همین دلیل یادگیری مورد توجه روان‌شناسان و متخصصان علوم تربیتی و رفتاری قرار دارد. ولی هر آموزش یا تدریسی نمی‌تواند منجر به یادگیری شود. در صورتی تدریس به یادگیری منجر می‌شود که تعامل بین یادگیرنده و آموزشگر را ممکن سازد (محسنی، ۱۳۸۷). با توجه به وابستگی بین نظریه‌های یادگیری و تدریس به شرح مختصر برخی از نظریه‌های یادگیری و کاربرد هر یک در آموزش سواد اطلاعاتی می‌پردازیم.

بر اساس نظریه‌ی رفتارگرایان محرک ایجاد انگیزه می‌کند. دریافت نتایج مناسب در اثر فعالیت برای یادگیری از جمله محرک‌های مثبت و انگیزه برای یادگیری می‌باشد. بر این اساس ضروری است آموزشگر بر میزان یادگیری نظارت داشته باشد و بازخورد لازم را نسبت به نتایج یادگیری به افراد ارائه کند. به عنوان مثال در آموزش سواد اطلاعاتی هر کدام از مؤلفه‌ها به

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

صورت مرحله به مرحله آموزش داده می‌شود و هر کدام از مؤلفه پیش‌نیاز ورود به مرحله‌ی بعد محسوب می‌شود. در هر مرحله معلم با ارائه‌ی بازخوردهای مناسب دانش‌آموز را برای ورود به مرحله‌ی بعد آماده می‌سازد. بازخورد انگیزه را برای تداوم یادگیری تقویت می‌کند. از آن‌جا که نظریه‌های رفتارگرایان و رابطه‌گرایان بیشتر بر عینیت تأکید دارند تا ذهنیت و با توجه به شرایط رشدی کودکان برنامه‌های منتج از این نظریه برای دانش‌آموزان ابتدایی کاربرد دارد.

از نظر شناخت‌گرایان ذهن فرد تحلیل‌گر فعال است که بین آموخته‌های جدید و دانش پیشین رابطه برقرار می‌کند. بنابراین فرد به اطلاعات و دانش برای تحلیل و یادگیری نیاز دارد. نتیجه‌ی این فعالیت ذهنی یادگیری مؤثر است. از آن‌جا که این مکتب بر تأثیر اطلاعات پیشین بر یادگیری تأکید دارد آموزشگر باید اطلاعات پیش‌نیاز را برای یادگیری یک مفهوم به یادگیرنده انتقال دهد. به عنوان مثال آموزشگر مباحث تدریس را به جزئیات تقسیم کرده و به آموزش آن‌ها می‌پردازد. یادگیری هر مرحله برای دانش‌آموز زمینه‌ی فکری او را برای یادگیری مرحله‌ی بعد آماده می‌کند. برای کسب شناخت اولیه نسبت به سواد اطلاعاتی آموزشگر می‌تواند مؤلفه‌های اصلی را به دانش‌آموز توضیح بدهد. در صورتی که رئوس مطالب ساختار منطقی داشته باشد با توجه به رابطه‌ی بین مؤلفه‌ها و شاخص‌های هر کدام بحث برای دانش‌آموز قابل درک خواهد شد. در این صورت او بهتر می‌تواند مطالب هر جلسه را درک کند زیرا رابطه‌ی هر مفهوم با بقیه‌ی مفاهیم به خوبی مشخص شده است.

نظریه‌ی فراشناختی بر کنترل شخص بر فرایند یادگیری تأکید دارد. به مفهومی دیگر، فراشناخت آگاهی فرد را در مورد روند یادگیری مورد توجه قرار می‌دهد. بنابراین پیروان این نظریه به راهبردهای یادگیری و شناخت فرایند یادگیری و به عبارتی به آموختن چگونه آموختن می‌پردازند. بر اساس این نظریه فرد می‌داند برای یادگیری باید چه اطلاعاتی را به دست آورده و از چه راهبردهایی استفاده کند تا بتواند مسأله‌ی خود را حل کند. او فردی مستقل در یادگیری و حل مشکلات خواهد بود (براون و وینتر^۱، به نقل از خورشیدی، ۱۳۸۱). بر اساس این نظریه آموزشگر تلاش دارد با انواع روش‌ها به دانش‌آموز کمک کند تا با ویژگی‌های شخصی خود در یادگیری آشنا شود، روند یادگیری را بیاموزد و بتواند به صورت مستقل و در شرایط گوناگون از آموخته‌ها استفاده کند.

پژوهش‌هایی که در مورد سواد اطلاعاتی صورت گرفته بیشتر در حوزه‌ی کتابداری بوده است اما پژوهش‌هایی نیز در این حوزه یا حوزه‌های مشابه در مورد کتاب‌های درسی یا آموزش صورت گرفته به طور مثال:

- بختیارزاده (۱۳۸۱) در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره‌ی کارشناسی دانشگاه الزهراء» با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از پرسشنامه و مقیاس لیکرت به بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان مورد نظر با هدف تشخیص میزان سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان که در حال فارغ التحصیل شدن می‌باشند پرداخت و به این نتیجه رسید که سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان در حد مطلوبی نیست.

- فتاحی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان «سواد اطلاعاتی و بهسازی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران: ضرورت ادغام سواد اطلاعاتی در فرآیند پژوهش و تولید دانش» عناصر و مؤلفه‌های مطرح شده در سواد اطلاعاتی را که می‌تواند در هر یک از مراحل تحقیق مورد توجه باشد را شرح می‌دهد و تأکید می‌کند که سواد اطلاعاتی موجب ایجاد انگیزه و جرأت بیشتری برای پرداختن به پژوهش و تولید بیشتر علم در کشور می‌گردد.

- نوروزی چالکی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان «سیاست‌های سواد اطلاعاتی در جوامع اطلاعاتی» برخی از مهمترین نقش‌های سواد اطلاعاتی در برقراری دموکراسی و توسعه‌ی جوامع بشری را توصیف می‌کند و با نگاهی به اقدامات مربوط به رواج سواد اطلاعاتی در ایالات متحده‌ی آمریکا، اروپا، آسیا و استرالیا نیاز به سواد اطلاعاتی را در جامعه‌ی مدرن روشن می‌سازد.

- کریم دادی (۱۳۸۴) پژوهشی با عنوان «بررسی سیمای شهروند مورد نظر در آموزش ابتدایی ایران بر روی کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی سالهای ۸۴-۸۳» انجام داده است که نتایج آن به این صورت است: ۱- پیام‌های شهروندی با آگاهی از قوانین اجتماعی مسئولیت‌پذیری شخص با تقدیر از میراث فرهنگی و تقویت غرور و افتخار در سطح جامعه‌ی محلی و هویت ملی، به ترتیب بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است ۲- نحوه‌ی خطاب پیام‌های شهروندی بیشتر فردی بوده تا گروهی ۳- ارائه‌ی پیام‌ها بیشتر با روش غیر مستقیم بوده تا روش مستقیم ۴- نظم خاصی برای ارائه‌ی پیام‌های شهروندی در پایه‌های مختلف حاکم نبوده است.

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

- حیدری همت‌آبادی (۱۳۸۵) پژوهشی درباره‌ی «شناسایی میزان توجه به سواد اطلاعاتی و هر یک از مؤلفه‌های آن در بخش مکتوب درسنامه‌های علوم تجربی دوره‌ی ابتدایی» با استفاده از روش تحلیل محتوا و بر اساس استانداردهای سواد اطلاعاتی انجام داده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که بیشترین فراوانی مربوط به مولفه‌ی اول یعنی احساس نیاز به اطلاعات و تعریف مسأله می‌باشد. هم‌چنین در درسنامه‌های مورد بررسی به مفاهیم مکان‌های نگهداری اطلاعات، روش‌های جستجو، جایابی، دستیابی و گزینش اطلاعات هیچ‌گونه توجهی نشده است.

- بروس (۲۰۰۶) پژوهشی با عنوان «سوادآموزی اطلاعات به عنوان کنش‌یار تغییر آموزشی» انجام داده است. وی سوادآموزی اطلاعات را بسط طبیعی مفهوم باسوادی در جامعه‌ی اطلاعاتی دانسته است. نتایج این پژوهش نشان داد که آموزش سواد اطلاعاتی کنش‌یار مورد نیاز برای تغییر جامعه‌ی اطلاعاتی امروز به جامعه آموزشی است و معلم‌ها می‌توانند در محیط‌های آموزشی ابتدایی و راهنمایی، حرفه‌ای و دانشگاهی، استراتژی‌ها و سیاست‌هایی را برای طراحی فرصت‌های آموزشی توسعه دهند.

- ایسنبرگ ۱ (۲۰۰۷) در پژوهشی با عنوان «مهارت‌های اساسی عصر اطلاعات» اهمیت اقتصادی سواد اطلاعاتی و مهارت‌های آن را مورد بحث قرار می‌دهد و چگونگی ارتباط سوادآموزی با استانداردهای ملی را توضیح می‌دهد. نتایج این پژوهش نشان داد که مهارت‌های سواد اطلاعاتی باعث روان شدن در فن‌آوری اطلاعات می‌شود و این که استانداردهای آن برای تحصیلات عالی از لحاظ اطلاع‌رسانی کفایت می‌کند و چشم‌انداز اقتصادی آینده را نشان می‌دهد.

- جمی پارسونز ۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «مهارت‌های زبانی و خواندن» استانداردهای (آ.آ.اس) را برای یادگیرندگان سواد اطلاعاتی به صورت زیر مطرح می‌کند الف) مهارت‌های خواندن، دیدن و گوش کردن به اطلاعات و ارائه‌ی آن در یکی از قالب‌ها به منظور ایجاد تعاملات و گردآوری معانی. ب) همکاری در بازنگری عقایدی که از عقاید گروه‌های یادگیری منتج شده است. ج) سازمان‌دهی و نمایش دانش و دریافت به صورتی که برای یادگیرندگان قابل مشاهده، ارزیابی و استفاده باشد د) ارائه‌ی کار تیمی برای ایجاد همکاری مولد با دیگران و...

-
1. Elsenberg
  2. Jami Parsons

پارسونز همکاری کتابداران و معلمان کلاس‌ها را برای طراحی فعالیت‌های فردی و مشارکتی برای تهیه‌ی راهنمای پرسش و پاسخ سؤالات و نظارت بر دریافت دانش‌آموزان توصیه می‌کند.

سؤالات مورد بررسی

- ۱- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به سواد اطلاعاتی توجه شده است؟
- ۱-۱ در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت احساس نیاز به اطلاعات و چگونگی تعریف و بیان آن توجه شده است؟
- ۱-۲ در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت-های جمع‌آوری اطلاعات (جایابی، دسترسی و گزینش) توجه شده است؟
- ۱-۳ در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت درک، درون‌سازی و ثبت اطلاعات توجه شده است؟
- ۱-۴ در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت-های کاربرد صحیح اطلاعات توجه شده است؟
- ۱-۵ در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت-های تنظیم و سازماندهی اطلاعات توجه شده است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل محتوا به انجام رسیده است. برای انجام پژوهش ابتدا دو گروه بزرگ مقوله تعیین شد. مقوله‌ی پیام‌های سواد اطلاعاتی و مقوله‌ی سایر پیام‌ها. واحد ثبت در این پژوهش بین جمله و متن متغیر بوده است. بر این اساس اگر پیام در ستون پیام سواد اطلاعاتی کد می‌خورد یک بار فراوانی محسوب می‌شد و اگر جزء پیام‌های سواد نبود در ستون سایر پیام‌ها شمارش می‌شد. مجموع پیام‌های این دو مقوله فراوانی کل پیام‌های درسنامه را تشکیل می‌داد. سپس پیام‌های سواد اطلاعاتی بر اساس مربوط بودن به هر یک از مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی تفکیک و مجدداً شمارش شد و به این ترتیب فراوانی مربوط به هر یک از مؤلفه‌های مربوط به پیام‌های سواد اطلاعاتی مشخص شد. از فراوانی و درصد فراوانی و جدول و نمودار برای توصیف داده‌ها استفاده شد. بعد از جمع‌آوری داده‌ها و مشخص شدن

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

فراوانی آن‌ها جهت تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS استفاده شد. از آن جا که جامعه تمام شماری شده است مقایسه‌های صورت گرفته نیز بدون انجام آزمون‌های آماری انجام شد. جامعه‌ی آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه‌ی آماری شامل درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم مقطع ابتدایی در هر پنج پایه در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ می‌باشد که شامل ۵ کتاب بخوانیم و ۵ کتاب بنویسیم، جمعاً ۱۰ کتاب است. کتاب بخوانیم سال اول دبستان شامل ۱۲ نگاره و ۲۲ درس است. کتاب‌های بنویسیم سال اول و کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم سال دوم تا پنجم شامل ۲۲ درس است. وضعیت درسنامه‌ها در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ در جدول (۱) آمده است:

درس	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	جمع
بخوانیم	۱۲۰	۱۶۷	۱۷۲	۱۸۹	۲۱۰	۸۵۸
بنویسیم	۱۳۶	۱۵۵	۱۵۴	۱۲۸	۱۱۱	۶۸۴
جمع	۲۵۶	۳۲۲	۳۲۶	۳۱۷	۳۲۱	۱۵۳۹

جدول ۱: وضعیت درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم مقطع ابتدایی

در این پژوهش جامعه تمام‌شماری شده است و نمونه‌گیری صورت نگرفته است. برای جمع‌آوری اطلاعات سیاهه‌ای در قالب ۵ مؤلفه و ۳۳ نشانگر تدوین شد که برای هر نشانگر، نشانه یا اجزای تعریف‌کننده‌ای در متن وجود داشت. این سیاهه پس از تعیین روایی و انجام اصلاحات لازم به عنوان الگویی برای تحلیل به کار گرفته شد و بر اساس این الگو، جمع‌آوری داده‌ها انجام گرفت.

در این پژوهش برای سنجش پایایی از روش پایایی مشاهده‌گر استفاده شده است. پس از انجام تحلیل و محاسبات مربوط به آن میزان پایایی ۰/۷۶ محاسبه شد که نشان از توافق نسبی مشاهده‌گران در مورد مقوله‌های سواد اطلاعاتی دارد. برای بررسی اعتبار از روایی متخصصان شامل یک متخصص تعلیم و تربیت و دو متخصص کتابداری استفاده شد.

تعریف مؤلفه‌ها و چگونگی شناسایی مضامین و پیام‌های سواد اطلاعاتی:

مؤلفه‌ی اول: احساس نیاز به اطلاعات و چگونگی تعیین و بیان آن. نیاز اطلاعاتی دانش‌آموز مشکلات، مسائل و سؤالاتی است که در ارتباط با محتوای درسنامه در ذهن دانش‌آموز ایجاد

می‌شود. منظور از تعیین و بیان مسأله‌ی اطلاعاتی آن است که جوانب مسأله برای فرد روشن شود. به عبارت دیگر مشخص کردن حدود و مضمون مسأله حل نشده یا سؤال ایجاد شده در ذهن و روشن شدن مفهوم واژه‌ها و اصطلاحات مربوط به آن تعیین و بیان نیاز اطلاعاتی به شمار می‌رود (حیدری همت‌آبادی، ۱۳۸۵). احساس نیاز به اطلاعات و چگونگی تعیین و بیان آن شامل هفت نشانگر است؛ که به ترتیب عبارتند از:

- بخش مکتوب درسنامه به گونه‌ای است که احساس نیاز به اطلاعات را بوجود می‌آورد.
- در بخش مکتوب درسنامه به حل مشکلات اطلاعاتی توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به محدود کردن موضوع مورد بحث تا حدی که منظور اصلی پرسشگر را نشان دهد، توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه از دانش‌آموز خواسته شده تا سوال یا موضوعی را طراحی کرده یا نمایش دهد.
- در بخش مکتوب درسنامه به هدف‌گذاری برای بررسی اطلاعات توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به تعریف مسأله یا موضوع توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به توانایی دانش‌آموز در تفکیک مسأله یا موضوع به اجزای آن توجه شده است.

مؤلفه‌ی دوم: جمع‌آوری اطلاعات: جمع‌آوری به معنای گردآوری و جمع کردن اطلاعات به منظور پاسخگویی به مسأله است که سه بخش جایابی، دسترسی و گزینش اطلاعات را در بر می‌گیرد (حیدری همت‌آبادی، ۱۳۸۷).

- جایابی یعنی تشخیص این که اطلاعات در کجا نگهداری می‌شوند و چه منابعی برای دسترسی به آن‌ها وجود دارد. این مفهوم دو نشانگر را در بر می‌گیرد که به ترتیب عبارتند از:
- در بخش مکتوب درسنامه پایگاه‌های مختلف اطلاعات به دانش‌آموز معرفی شده است.
  - در بخش مکتوب درسنامه افراد مطلع و متخصص که در زمینه‌های مختلف وجود دارد معرفی شده است.
- دسترسی یعنی چگونگی دست‌یافتن به منابع اطلاعاتی اعم از منابع چاپی، شفاهی و الکترونیکی. این مفهوم شامل چهار نشانگر است که به ترتیب عبارتند از:

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

- در بخش مکتوب درسنامه از دانش‌آموز خواسته شده اطلاعاتی راجع به موضوع یا سؤال از منابع چاپی و الکترونیکی گردآوری کند.
- در بخش مکتوب درسنامه از دانش‌آموز خواسته شده اطلاعاتی راجع به موضوع یا سؤال از افراد صاحب اطلاع گردآوری کند.
- در بخش مکتوب درسنامه از دانش‌آموز خواسته شده اطلاعاتی راجع به موضوع یا سؤال از طریق مشاهده گردآوری کند.
- بخش مکتوب درسنامه به گونه‌ای است که امکان شرکت دانش‌آموز در فعالیت کلاسی را فراهم می‌کند.
- گزینش یعنی برگزیدن منابع مربوط و مفید برای بررسی مسأله‌ی مورد نظر. این مفهوم دو نشانگر را در بر می‌گیرد که به ترتیب عبارتند از:
  - در بخش مکتوب درسنامه به هم‌خوانی نیاز اطلاعاتی با نوع منبع (دست اول/ دوم) توجه شده است
  - در بخش مکتوب درسنامه به تشخیص منابع معتبر از نامعتبر توجه شده است.
- **مولفه‌ی سوم: درک - درون سازی و ثبت اطلاعات:** درک اطلاعات به معنای توانایی شناسایی اطلاعات مفید برای استفاده‌ی مؤثر، درون سازی به معنای معناسازی از اطلاعات دریافتی و توانایی انتقال این اطلاعات به سازمان دانش شخصی است. ثبت به این معنا است که چگونه اطلاعات گزینش شده ثبت گردند به صورتی که برای دیگران قابل رؤیت باشد (پریخ، ۱۳۸۶). این مفهوم، شش نشانگر را در بر می‌گیرد که به ترتیب عبارتند از:
  - در بخش مکتوب درسنامه به ارائه‌ی متون مربوط به یک موضوع از دیدگاه‌های مختلف توجه شده است.
  - در بخش مکتوب درسنامه به رابطه‌ی بین اجزای هر درس با یکدیگر و درس‌های دیگر توجه شده است.
  - در بخش مکتوب درسنامه از دانش‌آموز خواسته شده تا تناسب یا عدم تناسب بین موضوع ارائه شده را تشخیص داده و بررسی کند.
  - در بخش مکتوب درسنامه به ثبت و تلفیق اطلاعات (چاپی، الکترونی، شفاهی) توجه شده است.

- در بخش مکتوب درسنامه به استفاده از حواس پنج‌گانه توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه از دانش‌آموز خواسته شده چکیده‌ای از مطلب خوانده شده تهیه کند.

مؤلفه‌ی چهارم: کاربرد صحیح اطلاعات: منظور از کاربرد فهمیدن چگونگی به کار بستن و استفاده‌ی مؤثر از اطلاعات بر اساس اصول علمی و اخلاقی پژوهش می‌باشد. این مفهوم، هفت نشانگر را در بر می‌گیرد که به ترتیب عبارتند از:

- در بخش مکتوب درسنامه به ارائه‌ی شفاهی اطلاعات توجه شده است.
  - در بخش مکتوب درسنامه به ارائه‌ی کتبی اطلاعات توجه شده است.
  - در بخش مکتوب درسنامه به ارائه‌ی الکترونیکی اطلاعات توجه شده است
  - در بخش مکتوب درسنامه به رعایت امانت داری توجه شده است
  - در بخش مکتوب درسنامه به شیوه‌های استناد کردن توجه شده است
  - در بخش مکتوب درسنامه به استفاده از شیوه‌نامه توجه شده است
  - در بخش مکتوب درسنامه به کاربرد اطلاعات در زندگی روزمره توجه شده است.
- مؤلفه‌ی پنجم: سازماندهی اطلاعات:** تنظیم و سازماندهی اطلاعات شامل مفاهیم ردیف کردن، خلاصه کردن، طبقه‌بندی کردن و نظم بخشیدن به اطلاعات است که به منظور تسهیل درک و به ذهن‌سپاری و ارائه‌ی بهتر اطلاعات صورت می‌گیرد (سیف، ۱۳۸۸). این مؤلفه شامل سه نشانگر است. که عبارتند از:

- در بخش مکتوب درسنامه به روش‌های سازمان‌دهی اطلاعات توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به آموزش فنون یادداشت برداری و خلاصه‌نویسی توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به نوع دسته‌بندی اطلاعات برای دسترسی‌های بعدی توجه شده است.

مؤلفه‌ی ششم: ارزیابی، تجزیه و تحلیل اطلاعات: منظور از ارزشیابی سنجش، مقایسه و قضاوتی است که در ذهن انجام می‌گیرد و می‌تواند دانش قبلی و جدید را در برگیرد. ارزشیابی داوری درباره‌ی ارزش مطالب و موضوعات برای مقاصد معین است (سیف ۱۳۸۸، ص، ۴۵۳).

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

تجزیه و تحلیل شامل تفکیک و بررسی روابط بین اجزاء و ارائه‌ی استدلال ذهنی است. تحلیل شکستن یک مطلب یا موضوع به اجزاء یا عناصر تشکیل دهنده‌ی آن است به گونه‌ای که سلسله مراتب اندیشه‌ها به صورتی روشن نشان داده شود (سیف ۱۳۸۸، ص ۴۵۲). این مؤلفه، چهار نشانگر را در بر می‌گیرد که عبارتند از:

- در بخش مکتوب درسنامه به ارزیابی اطلاعات (مقایسه کردن، نتیجه گیری و قضاوت) توجه شده است.

- در بخش مکتوب درسنامه به استنباط کردن از اطلاعات توجه شده است.

- در بخش مکتوب درسنامه به تفسیر اطلاعات توجه شده است.

- در بخش مکتوب درسنامه به پیش بینی کردن توجه شده است.

مؤلفه‌ی هفتم: کامیابی (رضایتمندی): منظور از کامیابی میزان رضایت خاطری است که از حل مسأله و مشارکت در تولید علم ایجاد می‌شود و دستیابی به آن یکی از عوامل ایجاد انگیزه و میل و رغبت در فرد برای ادامه‌ی کار است (حیدری همت‌آبادی، ۱۳۸۵). این مؤلفه شامل سه نشانگر است که عبارتند از:

- در بخش مکتوب درسنامه به ارزش جستجوی علمی در پیشرفت‌های بشری توجه شده است.

- در بخش مکتوب درسنامه به ضرورت شکست برای حصول به کامیابی توجه شده است.

- در بخش مکتوب درسنامه به نقش افراد تاثیر گزار بر افزایش علم و آگاهی افراد توجه شده است.

مؤلفه‌ی هشتم: تاکید بر جنبه‌ی اجتماعی-اقتصادی و حقوقی استفاده از اطلاعات: منظور از این مؤلفه آموزش این مطلب است که هرگاه بخواهیم از دارایی فکری کسی به هر صورت اعم از ایده، کلام، برنامه یا تصویر استفاده کنیم باید دین خود را نسبت به پدید آورنده‌ی آن ادا کنیم. رعایت این نکته باعث می‌شود افراد دیگر بتوانند مسیر پیموده شده در پدید آمدن یک اثر را دنبال کنند و در صورت نیاز به هر یک از منابع برای استفاده یا بررسی صحت و روایی آن دسترسی یابند (قاسمی و مختاری، ۱۳۸۷). این مؤلفه شامل پنج نشانگر است که عبارتند از:

- در بخش مکتوب درسنامه به تفاوت اطلاعاتی که دارای حق اشتراک هستند و اطلاعات با دسترسی آزاد توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به شناختن و جستجوی علامت حق مؤلف و محل آن در نوشته‌ها توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به دسترسی به نشانی نویسنده و ناشر به منظور کسب اجازه توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به شناخت مقررات سازمانی و سیاست‌های تدوین شده برای استفاده از اطلاعات و رعایت آن‌ها توجه شده است.
- در بخش مکتوب درسنامه به مطالعه‌ی مقررات و آئین‌نامه‌ها برای استفاده‌ی آگاهانه و هوشمندانه از اطلاعات توجه شده است.

نتایج

در بخش نتایج به پاسخگویی به سوالات پژوهش می‌پردازیم:

- ۱- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به سواد اطلاعاتی توجه شده است؟

نتایج حاصل از انجام پژوهش نشان می‌دهد که در درسنامه‌های مورد بررسی میزان توجه به پیام‌های سواد اطلاعاتی کمتر از پیام‌هایی است که به مفهوم سواد اطلاعاتی نپرداخته‌اند. اگر چه در کل میزان تفاوت زیاد نیست. یعنی از کل ۷۱۶۵ پیام شناسایی شده ۳۴۲۳ پیام به سواد و ۳۷۴۲ پیام به سایر پیام‌ها تعلق داشت. (جدول ۲).

فرآوانی	درصد
پیام های سواد اطلاعاتی	۴۷/۷
سایر پیام ها	۵۲/۲
کل پیام ها	۱۰۰

جدول(۲): پیام‌های درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم مقطع ابتدایی

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

۱. مقایسه‌ی درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی:

جدول (۳) فراوانی و درصد مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم را نشان می‌دهد. در این جدول نتایج به دست آمده از هر پایه در کنار هم قرار داده شده است تا کار مقایسه بهتر انجام گیرد.

جدول (۳) وضعیت سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم پایه‌های مختلف

مؤلفه	آماره	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	جمع
احساس نیاز به اطلاعات و چگونگی تعیین و بیان آن	فراوانی	۴۲۸	۴۵۲	۵۱۱	۲۴۸	۲۲۴	۱۸۶۳
	درصد	۲۳	۲۴	۲۷/۴	۱۳/۳	۱۲	۱۰۰
جمع‌آوری اطلاعات	فراوانی	۶۵	۴۴	۴۲	۵۰	۵۸	۲۵۹
	درصد	۲۵/۱	۱۷	۱۶/۲	۱۹/۳	۲۲/۴	۱۰۰
درک، درون‌سازی و ثبت اطلاعات	فراوانی	۷۷	۵۱	۶۲	۱۲	۱۳	۲۱۵
	درصد	۳۵/۸	۲۳/۷	۲۸/۸	۵/۶	۶	۱۰۰
کاربرد صحیح اطلاعات	فراوانی	۳۵	۱۸۲	۱۵۶	۱۶۷	۱۲۲	۶۶۲
	درصد	۵/۳	۲۷/۵	۲۳/۶	۲۵/۲	۱۸/۴	۱۰۰
تنظیم، سازماندهی و ارائه‌ی اطلاعات	فراوانی	۱۷	۳۳	۱۸	۹	۶	۸۳
	درصد	۲۰/۵	۳۹/۸	۲۱/۷	۱۰/۸	۷/۲	۱۰۰
ارزیابی و تجزیه و تحلیل اطلاعات	فراوانی	۴۹	۷۹	۵۳	۵۹	۴۳	۲۸۳
	درصد	۱۷/۳	۲۷/۹	۱۸/۷	۲۰/۸	۱۵/۲	۱۰۰
کامیابی	فراوانی	۰	۲	۶	۱۳	۳۷	۵۸
	درصد	۰	۳/۴	۱۰/۳	۲۲/۴	۶۳/۸	۱۰۰
درصد از کل پیام‌های سواد اطلاعاتی	فراوانی	۶۷۱	۸۴۳	۸۴۸	۵۵۸	۵۰۳	۳۴۲۳
	درصد	۱۹/۶	۲۴/۶	۲۴/۸	۱۶/۳	۱۴/۷	۱۰۰

نتایج مقایسه نشان می‌دهد که بین پایه‌ها و توجه به مؤلفه‌ها تفاوت وجود دارد. در هر دو درسنامه‌ی بخوانیم و بنویسیم در تمام پایه‌ها بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌ی اول است و در هیچ‌کدام از پایه‌ها از هر دو درسنامه به مؤلفه‌ی هشتم توجهی نشده است. در درسنامه‌ی بخوانیم به مؤلفه‌ی پنجم و هفتم توجهی نشده است. به مؤلفه‌ی چهارم کمتر از مؤلفه‌ی ششم توجه شده است. در پایه‌ی دوم نیز به مؤلفه‌ی پنجم درصدی تعلق نگرفته و بر خلاف پایه‌ی اول به مؤلفه‌ی چهارم بیشتر از مؤلفه‌ی ششم توجه شده است. در پایه‌ی سوم به مؤلفه‌ی چهارم کمتر از مؤلفه‌ی پنجم توجه شده است. در پایه‌ی چهارم به مؤلفه‌ی سوم و پنجم کمتر توجه شده است. در پایه‌ی پنجم به مؤلفه‌ی سوم و پنجم کمتر توجه شده است. نتایج نشان می‌دهد که از پایه‌ی اول تا پنجم توجه به مؤلفه‌ی سوم کمتر شده است و توجه به مؤلفه‌ی پنجم و هفتم بیشتر شده است.

۲- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت احساس نیاز به اطلاعات و چگونگی تعریف و بیان آن توجه شده است؟

مقایسه‌ی نتایج نشان می‌دهد؛ در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم در پایه‌های مختلف از نظر توجه به مؤلفه‌ی اول تفاوت دیده می‌شود نگاهی به جدول نشان می‌دهد؛ توجه به مؤلفه‌ی اول در پایه‌های اول تا سوم سیر صعودی داشته است. اما از پایه‌ی چهارم توجه به این مؤلفه کمتر شده است.

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	کل
فراوانی	۴۲۸	۴۵۲	۵۱۱	۲۴۸	۲۲۴	۱۸۶۳

جدول (۴): فراوانی مؤلفه‌ی اول به تفکیک پایه‌ها

۳- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت-های جمع‌آوری اطلاعات توجه شده است؟

در وهله‌ی اول آن چه قابل تأمل به نظر می‌رسد کاهش مقدار فراوانی این مؤلفه نسبت به مؤلفه‌ی اول است نتایج به تفکیک پایه‌ها نشان می‌دهد توجه به این فراوانی سیر صعودی داشته است.

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	کل
فراوانی	۶۵	۴۴	۴۲	۵۰	۵۸	۲۵۹

جدول(۵): فراوانی مؤلفه‌ی دوم به تفکیک پایه‌ها

۴- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت درک، درون‌سازی و ثبت اطلاعات توجه شده است؟

مقایسه‌ی نتایج نشان می‌دهد؛ در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم در پایه‌های مختلف از نظر توجه به مؤلفه‌ی سوم تفاوت دیده می‌شود. بیشترین فراوانی در پایه‌ی سوم و کمترین آن در پایه‌ی چهارم دیده می‌شود. از نظر اختصاص فراوانی به طور کلی این مؤلفه رتبه‌ی سوم را در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دارا می‌باشد.

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	کل
فراوانی	۷۷	۵۱	۶۲	۱۲	۱۳	۲۱۵

جدول(۶): فراوانی مؤلفه‌ی سوم به تفکیک پایه‌ها

۵- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت‌های کاربرد صحیح اطلاعات توجه شده است؟

مقایسه‌ی نتایج نشان می‌دهد در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم در پایه‌های مختلف از نظر توجه به مؤلفه‌ی چهارم تفاوت دیده می‌شود. بیشترین فراوانی در پایه‌ی دوم و کمترین آن در پایه‌ی اول مشاهده شده است. از نظر اختصاص فراوانی، به طور کلی این مؤلفه رتبه‌ی چهارم را در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دارا می‌باشد.

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	کل
فراوانی	۳۵	۱۸۲	۱۵۶	۱۶۷	۱۲۲	۶۶۲

جدول(۷): فراوانی مؤلفه‌ی چهارم به تفکیک پایه‌ها

۶- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت‌های تنظیم و سازماندهی اطلاعات توجه شده است؟

مقایسه‌ی نتایج نشان می‌دهد در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم در پایه‌های مختلف از نظر توجه به مؤلفه‌ی پنجم تفاوت دیده می‌شود. بیشترین فراوانی در پایه‌ی دوم و کمترین آن در پایه‌ی پنجم مشاهده شده است.

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	کل
فراوانی	۱۷	۳۳	۱۸	۹	۶	۸۳

جدول (۸): فراوانی مؤلفه‌ی پنجم به تفکیک پایه‌ها

۷- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی، تا چه میزان به مهارت‌های ارزیابی، تجزیه و تحلیل اطلاعات توجه شده است؟

مقایسه‌ی نتایج نشان می‌دهد در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم در پایه‌های مختلف از نظر توجه به مؤلفه‌ی ششم تفاوت دیده می‌شود. بیشترین فراوانی در پایه‌ی دوم و کمترین آن در پایه‌ی پنجم مشاهده شده است. از نظر اختصاص فراوانی به طور کلی این مؤلفه رتبه‌ی چهارم را در درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دارا می‌باشد.

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	کل
فراوانی	۴۹	۷۹	۵۳	۵۹	۴۳	۲۸۳

جدول (۹): فراوانی مؤلفه‌ی ششم به تفکیک پایه‌ها

۸- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی تا چه میزان به مهارت کامیابی (رضایتمندی) توجه شده است؟

از آن‌جا که در درسنامه‌های بخوانیم در پایه‌ی اول توجه به این مؤلفه صفر شده و فراوانی سه‌خانه کمتر از ۵ می‌باشد. امکان مقایسه ضعیف است. البته فراوانی بسیار کم این مؤلفه‌ها در درسنامه‌های مختلف نشان می‌دهد میزان توجه به این مؤلفه بسیار پایین است.

۹- در بخش مکتوب درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی ابتدایی، تا چه میزان به مسایل حقوقی و اقتصادی و اجتماعی اطلاعات توجه شده است؟

در هیچ‌کدام از درسنامه‌های بخوانیم و بنویسیم به مباحث حقوقی، اقتصادی و اجتماعی اطلاعات توجه نشده است. البته با توجه به این که در ایران قانون رسمی برای مالکیت فکری و

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

معنوی اطلاعات برای افراد وجود ندارد و دیگران به راحتی می‌توانند از سرمایه‌های فکری دیگران استفاده کنند بنابراین عدم توجه به این اصول در کتاب‌های درسی نیز دور از ذهن نیست.

بحث

از آن‌جا که پژوهش‌هایی که در زمینه‌ی سنجش سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان ابتدایی و ارزیابی درسنامه‌ها از نظر توجه به این مفاهیم، در ایران صورت گرفته است؛ محدود به یک پژوهش (حیدری همت‌آبادی، ۱۳۸۵) می‌باشد به ناچار پژوهش‌هایی که بتواند همخوانی یا ناهمخوانی با سوال‌های پژوهش را روشن سازد در دست نیست. مسأله‌ی دیگر این است که مطالعاتی از این دست محدود به بخشی از درسنامه‌های نظام آموزشی است و به دلیل تفاوت ماهیت و محتوای درسنامه‌ها قابلیت تعمیم ندارند. از طرفی پژوهش‌هایی که توسط پژوهشگران در رابطه با کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی در بین جامعه‌ی دانشجویان و استادان انجام پذیرفته است؛ گویای این مطلب است که دانشجویان، از توان لازم و کافی برای یادگیری مستقل و انجام تحقیق، برخوردار نمی‌باشند از آن‌جا که مفاهیم آموخته شده در دوران ابتدایی آموزش-های زیربنایی هستند شاید بتوان گفت: یکی از دلایل این ضعف، به سال‌های اولیه‌ی تحصیل در مدرسه بر می‌گردد. همان‌طور که می‌دانیم اساس آموزش در دوران ابتدایی به دانش‌آموزان آموخته می‌شود و در دوران دانشگاه افراد باید از این آموزش‌ها بهره ببرند.

اگر چه اهداف و برنامه‌ریزی زبان آموزی درصدد است افراد را به مکانیزم‌های یادگیری مادام‌العمر مجهز سازد. اما تعداد کمتر توجه به این مؤلفه‌ها و عدم توجه به فرایندهای سطح بالای سواد اطلاعاتی نشان می‌دهد تا رسیدن به این مطلوب فاصله وجود دارد. توجه به مؤلفه-های سواد اطلاعاتی در درسنامه بیشتر معطوف به مؤلفه‌های رده‌ی پایین یعنی احساس نیاز به اطلاعات است اما پیکره‌بندی کتاب‌ها به گونه‌ای نیست که مشخص کند دانش‌آموز با این نیاز به وجود آمده قرار است چه کاری انجام دهد؟ هر چه در سلسله مراتب مؤلفه‌ها به سمت بالاتر می‌رویم فراوانی اختصاص یافته به این مؤلفه‌ها کمتر می‌شود. در حالی که برای با سواد اطلاعاتی شدن یا در مفهوم گسترده هر نوع دانشی باید اصول زیر بنایی و مفاهیم بنا شده بر آن که در رده‌های بعدی قرار می‌گیرد به صورت منسجم و یکنواخت دنبال شود. اگر چه نباید از حق

گذشت که شاهد تحولات جالبی در زمینه‌های کتاب‌های درسی به خصوص بخش زبان‌آموزی بوده‌ایم و امیدواریم این بخش بتواند با شتاب بیشتری خود را با ملزومات جامعه و دانش مورد نیاز هماهنگ سازد.

فهرست منابع:

- ۱- برکھت، جوانا . ام. مک دونالد، مری . سی. رادرمآخر، آندره ی جی. (۱۳۸۷) آموزش سواد اطلاعاتی به دانشجویان ۳۵ تمرین عملی بر مبنای استانداردهای سواد اطلاعاتی. (ترجمه ی علی حسین قاسمی و حیدر مختاری. تهران: چاپار.
- ۲- بست، جان دلیو. (۱۳۷۹). روش‌های تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری، ترجمه‌ی حسن پاشا شریفی و نرگس طالقانی، تهران: تربیت.
- پربرخ، مهری. (۱۳۸۶). آموزش سواد اطلاعاتی (مفاهیم، روش‌ها و برنامه‌ها)، تهران: کتابدار
- حیدری همت‌آبادی، زهرا. (۱۳۸۵). شناسایی میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های علوم تجربی دوره‌ی ابتدایی. پایان‌نامه‌ی ارشد برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- خورشیدی، عباس. (۱۳۸۱). روشها و فنون تدریس. تهران: یسطرون.
- سازمان پژوهش و تألیف کتاب‌های درسی. (۱۳۸۱). کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) مقطع ابتدایی (راهنمای تدریس) ۱۳۸۱. تهران: اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۸) روانشناسی پرورشی نوین (روان‌شناسی یادگیری و آموزش) ویرایش ششم. تهران: دوران.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۸) روش تهیه‌ی پژوهش‌نامه. تهران: دوران.
- فتاحی، رحمت‌الله. (۱۳۸۳). سواد اطلاعاتی و بهسازی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران ضرورت ادغام سواد اطلاعاتی در فرآیند پژوهش و تولید دانش در اثر رحمت‌الله فتاحی (گردآورنده)، مجموعه مقالات آموزش استفاده کنندگان و توسعه‌ی سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. خردادماه. ۱۳۸۳
- کریمدادی، طاهره. (۱۳۸۴). بررسی سیمای شهروند مورد نظر در آموزش ابتدایی ایران. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- محسنی، سمیه. (۱۳۸۷). شناسایی میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های علوم تجربی و علوم اجتماعی دوره‌ی راهنمایی. پایان‌نامه‌ی ارشد برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.

میزان توجه به سواد اطلاعاتی در درسنامه‌های ...

- نوروزی چالکی، عبدالرضا. (۱۳۸۳). سیاست های سواد اطلاعاتی در جوامع اطلاعاتی در اثر رحمت‌الله فتاحی (گردآورنده)، مجموعه مقالات آموزش استفاده کنندگان و توسعه‌ی سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. خردادماه. ۱۳۸۳

- 1-ACRL Standards Committee , & Association of College and Research Libraries (ACRL) (2003)_Informational Literacy Competency Standards for Higher Education. From [http://www.ala.org/content/navigation\(2009\)](http://www.ala.org/content/navigation(2009))
- 2-Australian and New Zealand Information Literacy Bundy. Adelaide: Australian and New Zealand Institute of informaion Literacy. from: [http://www.anziil.org/resources/info%20edition.pdfP\[28/7/1385\]](http://www.anziil.org/resources/info%20edition.pdfP[28/7/1385])
- 3-Bruce, Christine. 1997. "Seven Faces of information Literacy in Higher Education." <http://www2.fit.qut.au/InfoSys/bruce/inflit/faces/facesl.htm> (11Jan. 2006).
- 4-Bruce, C.S. (2002). "Information Literacy as a catalyst for educational change: a back ground paper. <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/bruce-fullpaper.pdf>>. [10 jol 2006]
- 5-Eisenberg. M. B. (2007). "Information Literacy:Essential skills for the Information Age, second Edition." <http://www.greenwood.com>.
- 6-Hayden, K. Alix. (2009). "Information Seeking Models. Retraieved 6. <http://www.ucalgary.ca/~ahayden/seeking.html>
- 7-Jami. Parsons,(2009), Reading/Language Arts: Extra! Extra! Read and Write All about It. School Library Media Activities Monthly. 25. 9; 12-3, frome <http://www.ProQuest.com>.